

Univerzita Karlova v Praze
Knihovna filozofie FF

časopis:

Z OBSAHU 4. ČÍSLA:

O BERGSONOVI

VÝSLEDKY ANKETY

NOVÉ KNIHY

O KNIZE REIHNICERA

nomáda

STUDENTSKÝ ČASOPIS PRO FILOSOFII

květen 1999

cena 15,-

3

K ZAKOUPENÍ V KNIHOVNĚ

KATEDRY FILOSOFIE FILOSOFICKÉ FAKULTY

(PALACHOVO NÁM. 2, 2. PATRO)

Univerzita Karlova v Praze
Knihovna filozofie FF

Obsah

Úvodem / 2
Nové knihy / 3

TEXTY

Hynek Typelt:
Zrušení filosofie / 4

Martin ...
Analytický marxismus / 7

MIMO ŽÁNRY

O. Proin:
Ž hypnagogických kuloárů III. / 10

Michal Kovář:
Kdo je Václav Marek? / 10

Václav Marek:
Interferenční mechanika / 11

Theodor W. Adorno:
Mezery / 14

ROZHOVOR

Ivan Landa:
Na návštěvu
k prof. Karlu Kosíkoví / 15

ZPRÁVY

Ondřej Švec:
Ze života zvířat / 17

Ludvík Hegner:
A opět jsme hráli kopanou... / 18

Petr Urban:
Několik dojmů
z Havířovy návštěvy FFUK / 19

PRÁCE STUDENTŮ

Práce studentů ÚFaR / 20

časopis:

NOMÁDA
STUDENTSKÝ ČASOPIS PRO FILOSOFII
redakce: Jakub Čapek, Ivan Landa, Vít Pokorný,
Ludvík Regner, Lenka Šyková, Petr Urban
sazba & tisk Pachollini (pachollini@bikerider.com)
grafická řešení Helena Šantavá
vychází 17. 5. 1999 / cena 15,- Kč / časopis obdržíte
v knihovně Katedry filosofie FF UK v Praze, Palachovo
nám. 2, Praha 1, 2. patro

Úvodem

Mnozí sledují náš podivný podnik s kroucením hlavy, jiní naopak s potěšeným zájmem, a zase jiní ho vůbec nesledují. My sami, tj. ti, kteří Nomádu připravují, na ni pohlížíme se zakařenými očima opilce, který se nechce vzdát své lahve, i když je možná prázdná. Jen kdyby ji tak bylo čím napíjet, to by se naše zraky hned rozzařily. V době, kdy je každé zbytečné slovo navíc téměř zločin, a kdy je třeba vytvářet spíš „vakuoly nekomunikace“ (Deleuze), než zbytečně zvanit, jde o těžký úkol.

Napadlo nás, že by se ho snad bylo možné zhostit tak, že učiníme Nomádu aktuálnější a interaktivnější. Např. tím, že pro každé další číslo vyhlásíme téma Nomády a budeme čekat, jak na něj zareagujete, anebo tím, že Vás opět požádáme o vaši přízeň, nápady a návrhy, dále snad i tím, že každé číslo poněkud sjednotíme okolo něčeho, co stojí za diskusi, jako např. okolo marxismu, který se svými radikálními nároky na myšlení i jednání ještě zdaleka není mimo...

Popřípadě by nebyly na škodu nějaké kvízy, hádanky, křížovky, soutěže o hodnotné ceny, anekdoty s filosofickou tematikou, akty lepších filosofek a filosofů, zájezdy na filosoficky zajímavá místa, sportovní utkání, atp. Prostě zjistili jsme, že naše láhev vůbec není prázdná, a že stojí za to, ještě několikrát si z ní fádne přihnout. Budeme jediné rádi, když se k nám přidáte. Ozvat se však musíte sami. Můžete nám psát na adresu nomada@ff.cuni.cz, nebo se obrátit na členy redakce.

Závěrem ještě vyhlášení ankety (téma Nomády): máte-li chuť, odpovězte prosíme na otázku

CO VAM PŘINÁŠÍ STUDIUM FILOSOFIE?

Stručné odpovědi či krátké úvahy (anonymní či podepsané) vhaďte do anketní krabice v knihovně nebo nám je pošlete e-mailem. Výběr z odpovědí zveřejníme v příštím čísle.

Am 21. März 1848 erhalten Karl Marx (rechts) und Friedrich Engels (links) in Paris die ersten Exemplare der in London gedruckten „Nomada“.

Nové knihy

ARGO

R. Foley: Lidé před člověkem

FILOSOFIA

- P. Kolář: Argumenty filosofie logiky
- ed. J. Nosek: Chaos – věda a filosofie (sborník příspěvků konference)
- Jana Novozámská: Existoval existencialismus? Výzva a ztroskotání J.-P. Sartra
- nakladatelství připravuje sborník k 70. narozeninám Jiřího Pechara

HYNEK

- G. Murín: Sex kontra kultura
- J. Krupička: Flagelantská civilizace
- M. T. Martin – H. Schumann. Past globalizace – útok na demokracii a blahobyt
- U. Hefprich: Nietzsche v Čechách
- L. Wittgenstein: O Jistotě
- S.P. Huntington: Střet civilizací

MLADÁ FRONTA

- L. Kolakowski: Metafyzický horor
- N. Postman: Ubavit se k smrti
- J. Améry: Bez viny a bez trestu
- M. Aurelius: Hovory k sobě

PROSTOR

- I. Berlin: Čtyři eseje o svobodě
- Italo Calvino: Americké přednášky

OIKOYMENH

- Isidor ze Sevilly: Etymologie I-III
- K. Gödel – Filosofické eseje
- I. Kant: O vztahu teorie a praxe; K věčnému míru
- M. Merleau-Ponty: Viditelné a neviditelné
- H. G. Gadamer: Člověk a jeho světy
- R. G. Mulgan: Aristotelova politická teorie
- J. M. Rist: Stoická filosofie
- V. Rozanov: Svět ve světle ruské ideje
- P. Veyn: Věřili Řekové svým mýtům?
- F. Culdautová: Nástin gnostické theologie

VESMÍR

- K. Warwick: Úsvit robotů – soumrak lidstva

VOTOBIA

- R. Preisner: O životě a smrti konzervatismu
- Z. Novotný: David Hume a jeho teorie vědění

VYŠEHRAD, ZVON

- H. J. Störig: Malé dějiny filosofie

HERRMAN & SYNOVÉ

- G. Deleuze: Proust a znaky

VETUS VIA

- P. Ricoeur, G. Marcel – Rozhovory

„Proletariát – toť »na nohy postavené« velké Já, velké Unum spiritualismu, v němž teorie a praxe, myšlení a bytí jedno jsou. Proletariát, symbol totálního člověka, dokonale poznává totalitu nahé pravdy sám o sobě, neboť sám je touto totální pravdou.“

Rio Preisner: Česká existence, s. 13

„Marxismu nevdává abstraktní pojem jednoduché skutečnosti, nýbrž pojem skutečnosti rozmanitě členěné a strukturované;“

Rio Preisner: Česká existence, s. 17

Zrušení filosofie

HYNEK TYPPELT

Teze o zrušení filosofie je jednou z nejpozoruhodnějších, nejrozpornějších a zároveň nehlubších tezí Marxovy filosofie. Názor, že filosofie je něco, co má být zrušeno, se v různých souvislostech objevuje v textech ze všech období jeho tvorby. Marxův postoj ohledně otázky, kterouže to filosofii je třeba negovat, se sice během jeho života v detailech měnil a z mnoha míst v jeho textech se zdá, že měl ve své kritice na mysl především spekulativní filosofii, současně je ovšem pravdou, že častokrát a v různých obdobích používá pro to, co má být zrušeno prostě jméno „filosofie“, někdy se u něho objeví i vyjádření jako „negace současné filosofie, filosofie jakožto filosofie“ (Úvod ke kritice Hegelovy filosofie práva). Domnívám se proto, že mezi filosofii vůbec a spekulativní filosofii úmyslně necínil žádný rozdíl a mám také za to, že k tomu byl nutně veden svou materialistickou pozicí.

Základ Marxovy kritiky filosofie spočíval v tom, že filosofie je forma ideologie, tedy že je to způsob myšlení, který si neuvědomuje svou materiální podmíněnost a který si neoprávněně klade nárok být nezávislý (alespoň do jisté míry) na vztahu člověka k přírodě. Vědomí, které si neuvědomuje, že může být jen výrazem materiálních procesů, postuluje podle Marxe ve formě filosofie neskutečný svět abstraktních pojmů. Jelikož myšlení je v Marxově pojetí jen jev, z materiální odvozená realita, je filosofie, která předstírá, že dokáže postoupit za svět přímé zkušnosti, falešným vědomím, ideologií. Z Marxova názoru, že filosofie jako každé jiné vědomí je jen vědomým bytím (v Německé ideologii) plyne, že pro filosofii neexistuje možnost vymanit se ze sféry smyslovosti jinam než do oblasti poznatků, jejichž význam je spíše psychologický než filosofický. Táže-li se někdo po smyslu života a hledá odpověď v náboženství nebo ve filosofii (která „není nic jiného než náboženství vnesené do myšlenek

a myšlení rozvedené“ – Ekonomicko-filosofické rukopisy), chybí mu podle Marxe „opravdová skutečnost jeho lidské podstaty“ (Úvod ke kritice ...).

Cítí-li se někdo nespokojen z nenaplnění své potřeby smyslu života, obrátí se mnohdy k filosofii nebo k náboženství a hledá v nich širší pohled na sebe a na celek, jehož je možná součástí – a právě tuto možnost obrátit se jinam a nějak nahlédnout celek Marx svým materialismem jednak popírá a jednak co do hodnoty potřebu takového ohlížení se jinam vůbec znicotňuje. Myšlení je totiž podle něj jen jev materiální, a nemůže tudíž poznat nic než právě materiální – smyslově-objektivní. Myšlení a člověk vůbec podle Marxe ani nemá chtít poznat něco „za materiálním“, protože opravdovou skutečností je právě materiální oblast. Skutečnost se podle Marxe neodehrává nikde jinde než v tom, co je dostatečně přístupno smyslově, filosofie vůbec není třeba, a když filosofie uplatňuje nárok na to, že poznává něco reálného nebo dokonce, že se v ní něco reálného odehrává, je to podle Marxe podfuk. Marx tedy popírá možnost každé filosofie a chce zrušit každou filosofii, ať už si říká spekulativní nebo ne, protože nějaký nárok na nezávislost na smyslovosti si filosofie vždy musí klást, jinak by totiž ztratila smysl své existence. Tím, že se filosofie necítí a nemůže cítit být zcela materiálně vázána, překračuje z Marxova pohledu oblast, v níž může fungovat jako věda a získávat poznatky.

Filosofie, která svou úplnou materiální vázanost přijme, se buďto – při zachování tradiční filosofické problematiky – změní v sebereflexi vědomí bez nároků na platnost svých poznatků, anebo – jak navrhol Marx – přejde v „souhrn nejobecnějších závěrů, které se dají abstrahovat ze zkoumání historického vývoje lidí“ (Německá ideologie). Na žádnou z těchto následnic filosofie se jméno jejich společné předchůdkyně nehodí, protože se vytratil onen moment, že jde o poznání,

které člověka přesahuje a které mu proto může, především eticky, ukazovat cestu. Smysl nové vědy, kterou Marx doporučuje na místo filosofie, je jeho slovy ten, „aby usnadnil(a) uspořádání historického materiálu, aby naznačil(a) sled jeho jednotlivých vrstev“ (Něm. ideol.) – tedy příručka pro studenty oboru knihovnictví.

To, že filosofie je falešná a není schopna poskytnout, co slibuje, ba ani to, že filosofické problémy kritikou zaslepenosti filosofů vůči své zásadní omezenosti náhle mizí („každý hlubokomyslný filosofický problém se náhle mění docela jednoduše v empirický fakt“ – Něm. ideologie), nic z toho nebylo příčinou toho, že Marx s kritikou filosofie vystoupil. Shledal jsem u něho dva důvody, pozoruhodný je především ten druhý. 1) Filosofie je forma odcizení. 2) Filosofie, pochopí-li správně sebe samu, povede revoluci.

Marxovi ze všeho nejvíc záleželo na svobodě, na osvobození člověka od všeho, co ho vzdaluje jemu samému – od všech forem odcizení. Boj proti filosofii je bojem proti odcizení jednak přímo (filosofie je „způsob jsoucna odcizení lidské podstaty, tedy rovněž zasluhuje odsouzení“ – Rukopisy) a jednak nepřímou – skrze boj proti „duchovnímu aromatu světa“, bojuje Marx, jak je přesvědčen, i proti skutečnému světu (který zasluhuje odsouzení proto, že je od hlavy až k patě odcizen). Bojovat filosofii proti skutečnému světu je podle Marxe možné proto, že filosofie není jen pouhým „duchovním aromatem“, jak sice sám tvrdí, ale že může být, jak tvrdí jinde, materiální silou. Boj proti odcizení má totiž, jak Marx upozorňuje, původ ve filosofii: „Jako tehdy mnich, dnes je to filosof, v jehož mozku začíná revoluce.“ (Úvod ke kritice...). Smysl Marxovy kritiky

filosofie je tedy v tom, že filosofie má stát v čele revoluce, která povede k osvobození: „Hlavou této emancipace je filosofie, jejím srdcem je proletariát.“ (tamtéž). Filosofie musí být první Marxovou starostí, protože „proletariát se nemůže zrušit bez uskutečnění filosofie“ (tamtéž). Filosofie se podle Marxe má stát materiální silou, „zmocnit se mas“, a tak vyvolat revoluci. Revoluce je tedy podle něho původně myšlenka, která se rodí ve filosofii, a to v jejím objevu odcizení. Podle Marxe je to také ta správná myšlenka, skrze niž byl objeven smysl filosofie, kterým je dosažení osvobození („filosofie se nemůže uskutečnit bez zrušení proletariátu“).

Zde se ale Marx dostává do rozporu. Součástí osvobození člověka ve smyslu zrušení odcizení má být také zbavit ho filosofie. Filosofie je podle Marxe relikv minulosti, kdy člověk nebyl schopen, nebo mu nebylo umožněno plně se realizovat v aktivním vztahu k přírodě. Uskutečnění filosofie znamená její zrušení. Co bylo počátkem a hlavou revoluce, filosofie, má být v revoluci zrušeno. Něco, co je od základů falešné, najde něco, co je pravé, ba dokonce se stane vůdcem na cestě k uskutečnění toho pravého, aby pak zpětně svou falešnost potvrdilo tím, že se zruší, neboť vidí, že je to nutné. Není snad takový kruh důkazem falešnosti celé této myšlenky a, protože se tato myšlenka zrodila ve filosofii, není spíše skvělým důkazem toho, že filosofie je vskutku neschopna vytvořit něco smysluplného a nerozporného a že postrádá právo na existenci? Neukazuje Marxova filosofie nejlépe právě na sobě, že filosofie má být zrušena?

Je otázkou, jestli když Marx mluví o „hlavě proletariátu“, má na myslí tutéž filosofii, jako když

„Křivda (Marxovo bezpráví) nachází výraz v mlčení citu, v utrpení. Tato křivda vyplývá ze skutečnosti, že všechna větná univerza a všechna jejich navázání jsou, nebo mohou být, podřízena samotné finalitě kapitálu (představuje ale kapitál nějaký diskurzivní žánr?) a posuzována podle ní. Tato finalita si činí nároky na univerzálnost, protože se zmocňuje, nebo se může zmocnit, všech vět. Křivda, kterou způsobuje kapitál větám, by tedy byla křivdou univerzální. Dokonce i když univerzální není (jak to dokázat? jde o Ideu), je třeba onomu mlčenlivému citu, který signalizuje rozepří, naslouchat. Zodpovědnost vůči myšlení to vyžaduje. Právě takto, jakožto cit rozepře, marxismus neskončil.“

Lyotard: Rozepře, s. 273

mluví o tom, že má být zrušena. Míst, kde o těchto „dvou“ filosofiích mluví, je ovšem hodně a je očividné, že mezi nimi prostě nerozlišuje. Dosta- tečně jasná je i Marxova charakteristika toho, co „může nastoupit na její místo“. Onen „souhrn“ nejobecnějších závěrů zkoumání historického vý- voje“ není ani dřívější filosofie ani filosofie Mar- xova. Je to něco, co s filosofií nemá společného nic než „místo“, kterým Marx snad míní umístění v pomyslné hierarchii věd. Marx tedy požaduje zrušení filosofie v její podstatě, nejen nějakou její část. Tím ovšem požaduje negaci i svého myšle- ní, neboť i to je filosofií. Marx ve svých textech píše o tom, co je skutečný svět a co jen iluze, po- pisuje lidskou podstatu a smysl lidské existence a tím vším ukazuje nutnost revoluce – to vše má být zrušeno. Zrušení filosofie je nutné, neboť fi- losofie je forma odcizení, tvrdí Marx.

Znamená to tedy, že filosofie má jen historico- kou úlohu, po jejímž splnění je její smysl vyčer- pán? Marx o tom byl nepochybně přesvědčen. Domníval se, že bude-li „lidská podstata“ usku- tečněna „na zemi“, tedy neodcizeným způsobem, nebude mít člověk potřebu pátrat po svém smys- lu ve filosofiích nebo v jiné ideologii, která je prin- cipiálně falešná. V tom, že Marx nestaví své fi- losofii nějaký věčný pomník a tvrdí naopak, že zrušena má být každá filosofie, tedy i jeho, je jis- tě odvážné a skromné. Nepatří ale k této skrom- nosti a k takovému zrelativizování poněkud jiný typ postojů, než jaké Marx zaujímal? Marx vlast- ně tvrdí, že přesto že i jeho myšlení je od základu falešné (nikde to sice výslovně neuvádí), má svou historickou úlohu na cestě k tomu, co je smyslem

lidské existence. Tvrdit něco takového je prostě rozporné, pokud si Marx myslel, že jeho myšlení bylo falešné, musel mít nějakou další záruku, že je možné (a že se to v jeho případě uskutečnilo), aby něco falešného prospívalo něčemu pravému, aby něco odcizeného objevilo cestu z odcizenos- ti, ba dokonce aby odhalilo i smysl lidské existence a navrch, aby zaručilo celému tomuto poznání platnost. Provést takové sebeospravedlnění může, anebo to předstírá jen to, co Marx nazýval ideo- logie a čemu platnost poznání upíral. V tomto smyslu tedy Marx byl ideologem a jeho teorie tak může sloužit k vyvrácení jeho samého. I když se vyjadřoval v tom smyslu, že jeho myšlení má plat- nost historickou, musel být na druhou stranu pře- svědčen že má platnost nadhistorickou, protože jen z nadhistorické pozice je možné určit, co má jaký historický význam. Marxovy revoluční postoje byly filosofické, překračovaly ve svých nárocích oblast, kterou Marx pro poznání vytyčil, a neměl kam sáhnout pro ospravedlnění výjimky, kterou si udělil. Svou kritikou ideologie, která byla pří- mým důsledkem jeho materialismu, se připravil o možnost filosofického založení své pozice. Ma- terialismus, který tvrdí, že vědomí nemá co do poznání špetku nezávislosti na smyslově objek- tivním světě své zkušenosti (a to je tvrzení, které plyne z postoje, že skutečné = smyslově objek- tivní), možnost filosofie popírá a tím popírá i sám sebe, neboť je filosofií.

autor je studentem 4. ročníku filosofie

„Od dětství se cítil jakýmsi »vyvolencem«, ... jenž má být určen k nábožensko dějinnému poslání, což mu v podvědomí utkvělo navždy. K vlastní škodě se jako student ztotožnil s různými »dialektickými« hříčkami tehdy módního filosofa Hegela, který ho jen utvrdil ve sklonu i vlastní originální kritiku společnosti považovat za nějaký absolutní převrat v dějinách, za cosi přímo »mesiášského«.“

Milan Machovec: Filosofie tváří v tvář zániku

„...jen marxistický program, který spojuje naivní baconovský program na ovládnutí přírody s programem přestavby společnosti a od té očekává definitivní podobu člověka, může být dnes vážně chápán jako zdroj etiky, která jednání orientuje na budoucnost...“

Hans Jonas: Princip Odpovědnosti, s. 212

Analytický marxismus

MARTIN ...

Ve svém příspěvku bych rád čtenáře seznámil s jedním proudem v rámci soudobého marxismu, který je v českých zemích bohužel neznámý. Mým záměrem není seznámit čtenáře s celou jeho zhruba dvacetiletou historií a vývojem, což je pro jeho myšlenkovou různorodost a vývojové posuny téma pro delší práci a hlubší studium. Ve své práci především čerpám z (kultovního) článku jedno- ho ze zástupců tohoto proudu Erika Olina Wrighta: „What is analytical marxism“, který vyšel v roce 1989 v časopise Socialist Review.

Tento proud vznikl zhruba v sedmdesátých letech při diskuzích akademických marxistů (filosofů, sociologů, politologů a ekonomů) o relevanci a teoretické konzistenci marxistických pojmů. V roce 1978 vyšla kniha původem kanadského (nyní přednášejícího v Oxfordu) politického filoso- fa G.A.Cohena: Karl Marx theory of history: A Defence, která se stala vzorem řešení problé- mů v rámci analytického marxismu. Autor, ovliv- něn analytickou filosofií, se snažil o co nej přes- nější definici pojmů a logickou konzistenci argumentů při zdůvodnění a obraně historické- ho materialismu. Snaha o jazykovou jasnost (kte- rá nikdy nebyla marxistickou předností – vzpo- meňme samotného Marxe s jeho hegelovským slovníkem, althusserovsky marxismus, kritickou teorii /Frankfurtskou školu/) se pojí s myšlenko- vou hloubkou. Samotný analytický marxismus není jednohlasný proud, mezi jednotlivými zastán- ci jsou někdy velké názorové rozdíly, ale to, co tento směr charakterizuje, je spíše způsob psaní (jazyková jasnost, snaha o přesné definice a lo- gickou koherenci argumentu) aplikovaný na tra- diční marxistické pojmy a otázky. Proto psát o analytickém marxismu není právo jeho přístu- pu, protože to, co ho charakterizuje a je na něm nejzajímavější, nejsou jeho závěry, ale především argumenty, jak k těmto závěrům dospět. A k tomu je nejlépe číst samotné primární texty.

CO JE ANALYTICKÉ NA „ANALYTICKÉM MARXISMU“?

I. Přebírá „konvenční vědecké metody“, když vy- pracovává svou teorii a teoretický výzkum. Je třeba si uvědomit, že marxismus měl ve své historii k vědě ambivalentní přístup – některé proudy vi- děly ve vědě ideologický instrument panství, jiné proudy chtěly vytvořit vědecký marxismus, který však používá své vlastní „neburžoazní“ metody (je dialektický, materialistický, historicistní atd.), oproti tomu buržoazní sociální směry jsou nedia- lektické, idealistické a ahistorické. Snahy o vytvo- ření vědeckého marxismu však skončily v rigidní ideologii, v kanonizaci textu a marxismus pak spě- še vystupoval jako sekundární teorie.

Analytický marxismus ve své metateorii vychá- zí z tzv. realistického přístupu k vědě. Ta je spo- jena s, u nás bohužel neznámým autorem (v Čechách skončila teorie vědy u Poppera a Kuh- na), Royem Bhaskarem: A Realist theory of science (1978) a The Possibility of naturalism.

Zhruba řečeno, tento přístup odmítá „naivní empirismus“, který se domnívá, že lze sbírat fak- ta a z nich induktivně generovat poznatky bez teoreticky formulovaných principů. Je třeba si uvědomit, že tato „fakta“ jsou již selektována sa- motným procesem poznání. Zároveň však odmí- tá „antirealistický“ pohled na vědu, tj. že pozoro-ování je vytvářeno našimi myšlenkovými kategoriemi. Fakta a jejich mechanismy existují nezávisle na naší teorii, ale výběr těchto faktů závisí na teoriích. Fakta jsou objektivní v tom smyslu, že ten, kdo použije stejné principy výbě- ru, dospěje ke stejným faktům.

Analytický marxismus, jak již bylo řečeno, od- mítá „zvláštní marxistickou metodologii“, která má být protikladem k „buržoazní“. Proto se sna- ží vysvětlit např. dialektiku (kontradikci) jazykem příčin a účinků – jako nazamýšlené důsledky jed- nání, které zamezí provedení původních zamýš- lených cílů. Dialektika (kontradikce) není esen-

cí, která je imanentní nějakému procesu, ale je to způsob, jak vysvětlit interakce mezi řadou kauzálních mechanismů.

2. V rámci analytického marxismu jsou proudy, které jsou normativní a chtějí vypracovat logiku samotné teorie: stejně jako proudy, které kladou důraz na empirický výzkum (např. Wright a jeho výzkum třídní stratifikace a třídního vědomí). Analytický marxismus nestojí dogmaticky na svých tvrzeních, ale pod vlivem debaty a kritiky své závěry opravuje a mění (např. Wrightovo vymezení střední třídy či Cohenova revize svého pojetí historického materialismu).

3. Systematická konceptualizace – definice pojmů, jejich logická koherence a detailní specifikace postupů v argumentech. Zde je vidět vliv analytické filosofie. Ten se také projevuje v častém používání myšlenkových experimentů a abstraktních formálních modelů. Kritici jim vytýkají, že tento přístup je zjednodušením a nepomůže nám pochopit mnohotvárný svět. Podle analytických marxistů však toto „zjednodušení“ je výhodou – dělá to, co má dělat správná teorie – dostat se do jádra problému a identifikovat jeho centrální mechanismy (jeho předpoklady, parametry a způsob, jak funguje). To je v reálném světě těžko proveditelné, proto jsou třeba tyto formální modely.

4. Důraz na intencionální jednání aktéra – analytický marxismus pracuje s modelem „racionálního aktéra“. Při vysvětlování sociálních jevů používá metody soudobé neoklasické ekonomii – teorie racionální volby. Tímto přístupem se hlásí k tzv. „metodologickému individualismu“, tj. sociální jevy jsou v principu vysvětlitelné odkazem na jednání jednotlivce. Analytický marxismus byl proto také někdy nazýván jako „racionál – choice marxism“, což je však trochu zavádějící, protože ne všichni analytičtí marxisté akceptují tento způsob vysvětlování sociálních jevů. Jedním z nich je i dříve zmiňovaný Cohen, který zastává tzv. funkcionální vysvětlování, což znamezá zhruba řečeno, že nějaký sociální jev, který má určitý účinek, je vysvětlen tímto svým účinkem. Cohen

tvrdí, že na základě tohoto modelu způsobu vysvětlování lze dát smysl a konzistenci hlavním tvrzením historického materialismu. Jedním ze zastánců metody racionální volby je Przeworski, který ve své práci „Capitalism and social democracy“ použitím této metody ukazuje, jak se politika sociální demokracie v kapitalismu setkává s obtížemi. Jestliže tyto strany chtějí participovat na volbách, budou inkorporovány do státního mechanismu; pokud se odmítnou zapojit do voleb, riskují politickou marginalizaci; pokud chtějí zůstat jako čistě dělnické strany, nikdy nezískají většinu, protože dělníků je méně než ostatní populace; pokud se pokusí zapojit i střední třídy, zradí svoji politiku a odcizí se dělnické třídě. Za použití formálního matematického aparátu ukazuje, jak je možná maximální i minimální míra voličských hlasů za určitých historických podmínek a kumulativních efektů předchozích strategií. Przeworského úsilí se dá chápat jako vypracování známé marxistické teze: člověk si vytváří svou vlastní historii, ale ne za okolností, které si zvolil. Limity volební strategie se zabýval již například Gramsci, nového na Przeworského přístupu není samotné téma, ale způsob jeho zpracování.

V rámci analytického marxismu došlo k bouřlivým diskuzím mezi zastánci funkcionalistického přístupu a přístupem z pozice racionální volby. Současná diskuze skončila určitým kompromisem. Cohen připustil důležitost racionální volby pro určité sociální jevy, a jeho oponenti (Przeworski, Elster, Roemer) opustili striktní redukci sociálních jevů na problém individuální intencionality a vysvětlení lidského jednání pouze pomocí abstraktní racionality, a uvědomili si nutnost strukturálně definovaných sociálních vztahů. Přesto se však dá říci, že analytický marxismus zastává tvrzení, že sociální vědy by měly brát v úvahu při vysvětlování sociálních jevů vědomá rozhodnutí aktérů. Pokud chceme porozumět mechanismům, skrze které dané sociální příčiny generují své účinky, musíme se pokusit porozumět, proč jedinci jednají tak, jak jednají. A jedním ze způsobů jak tomu porozumět, je použití modelu racionální volby.

Co odlišuje analytický marxismus od neoklasických ekonomů a politických vědců, kteří dané modely také používají, je jejich aplikace na jiné typy problémů a použití těchto modelů za jiných podmínek. Např. ekonom John Roemer použil metodu „racionální volby“ na vypracování problému vykořisťování. Jako centrální podmínky zde vidí vlastnické vztahy, které umožní některým aktérům monopolizovat určité zdroje. Použití metody racionální volby dokazuje, že za těchto předpokladů nedochází v tržním prostředí (kde jedinci maximalizují svůj užitek) k optimální distribuci statků, naopak, tyto podmínky systematicky generují vykořisťování a třídy. Roemer je v rámci analytického marxismu znám tím, že vykořisťování nevidí primárně ve výrobních vztazích (kdy si kapitalista přisvojuje nezaplacenou práci dělníka), ale ve vlastnických vztazích.

CO JE MARXISTICKÉHO NA ANALYTICKÉM MARXISMU?

Vědomě navazuje na marxistickou tradici a snaží se o lepší propracování pojmů a teorií, které vycházejí z této tradice. Je to především zaměření na třídní strukturu a vědomí, historický materialismus, roli ideologie, vykořisťování, vztah státu a tříd, možnost revoluce a socialismu. Na druhé

straně je třeba říci, že v některém směru jsou někteří analytičtí marxisté, oproti tradičnímu marxismu, umírněnější. Již dříve zmiňovaný Roemer je zastáncem tzv. „tržního socialismu“ – výrobní prostředky jsou ve veřejném vlastnictví, ale směna mezi ekonomickými subjekty probíhá na bázi trhu. Roemer nevidí žádný jiný způsob, který by vedl k ekonomické produktivitě a v politické oblasti k decentralizaci. Krach tzv. socialistických států, jejich ekonomická zaostalost, politická nesvoboda a vzrůst byrokracie jsou důvodem skepse vzhledem k zamítnutí trhu a přitakání plánované ekonomii. Przeworski připouští i soukromé vlastnictví, velkou a silnou roli zde však mají odbory. Jakkoli se může analytický marxismus jevit z pozice hlavního proudu marxismu jako „revizionistický“, určitě nenabízí jen revizi kapitalismu, ale to, co by se dalo shrnout pod název sborníku editorovaného J. Elsterem: Alternativy ke kapitalismu.

autor je studentem sociologie

„Nebyl to Karel Marx, ale sami liberální ekonomové, kdo musel přijít s »komunistickou fikcí«, tedy s předpokladem toho, že společnost jako celek má jeden zájem, který jako »neviditelná ruka« vede chování lidí a vytváří harmonii jejich protikladných zájmů. Rozdíl mezi Marxem a jeho předchůdci je pouze v tom, že vzal realitu konfliktu, který se odehrával ve společnosti jeho doby, stejně vážně jako hypotetickou fikci harmonie. Měl pravdu, když se domníval, že »zespolečenštění člověka« by automaticky vedlo k harmonii všech zájmů a měl prostě jen více odvahy než jeho liberální učitelé, když navrhoval realizovat »komunistickou fikci«, která byla za všemi ekonomickými teoriemi. Čemu Marx nerozuměl, a ve své době ani nemohl, bylo, že zárodky komunistické společnosti byly přítomny v realitě národní domácnosti (moderní stát organizovaný na základě ekonomických zájmů), a že jejímu plnému rozvoji nebránil žádný třídní zájem, ale pouze zastaralé monarchické struktury národních států. (...) Faktem zůstává, že ve všech obdobích definuje člověka jako animal laborans a pak ho vede do společnosti, ve které největší a nejmocnější lidská mohutnost již není potřebná. Jsme ponecháni před alternativou: buď produktivní otroctví nebo neproduktivní svoboda. (...) Osвобоzení od práce je pro Marxe osvobození od nutnosti, a to by nakonec znamenalo také od spotřeby, tedy od metabolismu s přírodou, který je základní podmínkou lidského života.“

Hannah Arendt: Human Condition

Z hypnagógických kuloárů III.

O. PRČIN

Není jistoty ve světě, není jistoty vůbec. Vše zaniká, nic netrvá věčně. Z rájů se vyhání, bohové umírají. Má-li kdo záštitu, dříve či později o ni přijde. Pošetilci běhají po světě s utrpenými obličejemi a pátrají po absolutních oporách. Někteří se nám snaží ukázat, kterým směrem s nimi máme běžet za vytouženou metou. Šťastnější naleznou nějaký ten hrad v nitru či ráj srdce a mají na chvíli pokoj. Moudří však vědí, že život je bez kotvy a bez přístavu, mamný prelud, který není vhodné brát příliš vážně. Nestojí ani za naivní „ano“, natož pak za zoufalé „ne“.

Přítakávám proto východním zřelcům, Plátónovi, Plótinovi, Calderónovi, Shakespearovi, Pascalovi, Schopenhauerovi a mnoha dalším, kteří v různých podobách vyjádřili myšlenku, že život je sen. Tomu je však třeba náležitě rozumět. V silném významu jde o metafysickou thesi, při níž člověk jakoby vystupuje ze života, aby jej vcelku prohlédl a zhodnotil. Takové jsou sny metafysiky. V slabším, metaforickém, významu jde o to, že život je jako sen – nic

smrtelně vážného, i když občas třeba mrazivě děsivého nebo úzkostného. Život je (jako) hra, je (jen) jako. Všem pohrobkům transcendentních autorit zde musí chybět vyšší smysl, řád, pravidlo a odpovědnost. Život přeci není peříčko. To jistě ne, ale kdo by chtěl být stále jen nosičem těžkých břemen? „Náš život není snem, ale má se jím stát a snad se jím i stane“ (Novalisův fragment).

Navíc se žádnému mysliteli nepodařilo najít spolehlivé kritérium, jímž by bylo možno odlišit bdělý stav od snu. Pokud to v čtenáři vyvolává pochybnosti o jeho momentální bdělosti (vzpomeňme, jak to zatočilo s Descartem), pak jej mohu ubezpečit, že bdí, a i kdyby se mu to náhodou jen zdálo, nemusí jej to znepokojovat. Některé otázky je lépe neprobouzet. A pokud jsou již probuzeny a jsou obzvláště neodbytné, bývá rozumné je uspat. Jenomže filosofové už dávno nejsou moudří.

Autor je studentem 5. ročníku filosofie

Kdo je Václav Marek?

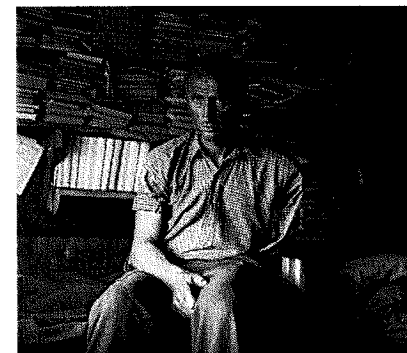
MICHAL KOVÁŘ

Motto: „Co je tak malé, že může stát v kočíci stopě, ale do chléva se nevejde?“¹

Všestranně nadaný myslitel (nar. 5. 3. 1908, zem. 14. 5. 1994) si vydobyl zásluhy nejen v oblasti půdní biologie (Výzkum půdní zvířeny ve smrkovém pralese na Pradědu, in: Práce VÚ lesnických v ČSR, Praha 1954), nebo v myslivectví (jako první – 10 let před dalším podobným výzkumem v Dánsku – provedl pokus, jímž prokázal vliv komorování na biochemické tělesné procesy bažantů; dále viz také článek Kvíčaly, in: Vesmír XX/7, Praha 1942), ale

hlavně v lappologii (několik článků v Československé ethnografii a Cargu; v roce 1989 získal prestižní helgelandskou cenu za objemné dílo *Samer i Susendal*) a kulturní antropologii a folkloristice (některé jím sebrané pohádky a mýty vyjdou co nejdříve v nakl. Triáda). Nebál se však ani tvořit umění krásné. Roku 1972 vydal v Brně román *Kočovníci věčné touhy* a čtenář bude mít v červnu t.r. v muzeu v Salské možnost seznámit se s jeho tvorbou fotografickou: výstava *Saamové* a Václav Marek proběhne od 1. 6. do 30. 6., 14⁰⁰ – 18⁰⁰ hod.

Nyní si dovoluujeme představit krátké, avšak pro ideový pantheon nezbytné dílo, jež nese hrdý název *Interferenční mechanika*. V očekávání čtenářských ohlasů nebudeme zde článek, v němž jsou řešeny problémy spojené s uchopováním „podstaty... bytí“, hlouběji interpretovat, pouze přiblížíme okolnosti jeho vzniku. V životě Václava Marka se vyskytují momenty, jež jsou (náhodou?!) velmi podobné těm, které nalezneme u Martina Heideggera – ten např. psal své nejznámější dílo, jak víme, v malé horské chatce na Feldberku. Předkládané dílo sepsal i Marek ve svém srubu (sám si jej postavil) v horách severního Norska. Tam totiž prožil významnou část svého života (1931-48). Jsa odloučen od civilisovaného světa účastnil se pouze besed s Lapenci a poštou si z univerzitních knihoven v Uppsale, Stockholmu, Oslu a Helsinkách půjčoval knihy (těchto jeho kontaktů využívala později Univerzitní knihovna pražská, neboť Marek přes ni organizoval výměny důležitých knih, jež sám hradil a jež mu téměř nikdy nebyly vydány k prostudování). Další podobnosti nalezneme ve faktech, že oba velcí myslitelé přišli v mládí o levou ruku a oba se aktivně účastnili dění způsobeného nástupem fašismu. Marek byl v roce 1944 vyslýchán a vězněn gestapem kvůli převádění dělníků ze stavby vojenského letiště v Hattfjelldaldu do, v té době už zase neutrálního, Švédska. Sociální podmínky zaviněné brzkým osiřením (rodiče spáchali sebevraždu právě kvůli zadluženosti) a nemožnost získat po úrazu v době hospodářské krize výdělek, stejně jako válečné dění a celková životní úroveň na Severu, měly asi za následek lehkou politickou ori-

entaci našeho autora doleva. Ta vyústila, bohužel také díky nedostatečné informovanosti, v rozhodnutí vrátit se po slibném výsledku únorových voleb do vlasti. Jeho žádostem o přijetí do KSČ nebylo nikdy vyhověno s poukazem na to, že by mohl být vzhledem k dlouholetému pobytu mimo republiku agentem cizí rozvědky. Další, ač velmi zajímavé události ze života Václava Marka nejsou pro pochopení předkládaného díla nezbytné, proto je zde vynechám (více čtenář nalezne ve 2. čísle 2. ročníku časopisu Cargu).

Poznámky:

¹ „tyč na chmel“, Finské národní hádanky, ed. a překl. Otto F. Babler, in: Venkov, roč. 24/1929, č. 216, p. 9.

editor je studentem 3. ročníku filosofie a finštiny

Interferenční mechanika

VÁCLAV MAREK

Dovolíme si na několika stránkách předvést čtenáři určitý myšlenkový postup, který si vytkl neskromný účel znázornit přístupnými pojmy podstatu onoho konkrétního bytí, které nás obklopuje – vznik hmoty a života. Nakořik se nám podaří přiblížit se oné ta-

jemné „poslední příčině“ a jak dalece splní studie svůj úkol, přenechávám kritickému čtenáři k posouzení. (...)

Když nás fenomenologické srovnávání jevu a jeho (bezprostředního) okolí neuspokojovalo, předpo-

kládali jsme, že je-li nějaká zákonitost, musí být v totalitě „kosmu“. Vyšli jsme tedy z předpokladu, že nositelem hmoty, života, duše a vůbec jevů je substance; a navzdory všemu ujišťování empirické exaktní vědy, že by život a duše byly jevy molekulární, ne atomické, aniž převoditelné na jakoukoli entropii a ektrpii atp., položili jsme za základ těchto jevů kontinuitu. Co však – ptali jsme se – může být kontinuitní? Odpověď byla prostá: – tři „věci“ – I) nehmotný, nekonečný, neohraničený prostor; II) opak tohoto: ona nekonečná nehmotnost směstnaná v konečnost a ohraničenost (tedy v bod – v nekonečnou hmotnost); III) pohyb.

Protože jsme si nedovedli představit, kterak by z onoho nekonečně hmotného bodu kontinuitní substance mohla vzniknout diskontinuitní hmota, tož jsme prostě onu druhou možnost vyloučili. Uvidíme později, kterak se nám i tato absurdnost ve třídě do našeho myšlenkového modelu.

Nyní v důvěře, že i z falešných hypotéz možno se dopracovat určitých dobrých výsledků, jestliže korigujeme naše výsledky stále dle empirické zkušenosti (alespoň se záhy musí ukázat, jsme-li na chybné cestě), sestrojili jsme si myšlenkovou hračku. Vyšli jsme z nehmotné, nekonečné kontinuity, která se pohybuje, a pro názornost jsme si udělali výsek z této nekonečnosti a představovali jsme si „substanci“ jako konečně vymezený oblak kontinuitní mlhy amoebovitě se pohybující prázdným nekonečnem. V tomto oblaku však neexistovaly žádné fyzikální vlastnosti – ani tíže ani odpory – a proto se amoeba pohybuje svobodně podle své libovůle, resp. podle potřeb našich pokusů. Dle našeho přání. – Představme si nyní, co se stane, když dvě ramena této amoeby se náhodně sejdou (či je proti sobě obrátíme!) a když jako naprosto nehmotná a kontinuitní (!) se začnou propustovat. Difusní propustování dvou kontinuit – dvou prostorů – zdá se nám nepravděpodobné. I předpokládáme (snad trochu libovolně), že tu nastala interference. Tuto ale nechápeme jako prosté „křížení se“, nýbrž jako „tříštění se“ – vln. Abychom vyhověli požadavku empirické fyziky (že jen vlny interferují), můžeme předpokládati, že na styku obou zmíněných panožek amoeby vznikl „odpor“ manifestující se jako příboj – vlny – a rozkmitání substance obou ramen.

Nechtěli jsme tyto vlny v naší kontinuitě předem předpokládat, neboť máme právě za úkol vyložit vznik všech fyzikálních vlastností – jevů. Tyto vlny tedy vzniknou na styku fází dvojí kontinuity a ihned se nám tříští, prostupující z prostoru jednoho do druhého, t.j. interferují. Tento rozruch se ovšem šíří celou amoebou, a tak je pojednou všechna naše kontinuitní substance roztržena v nespočetno drobných vlnek. My děláme nový – libovolný – předpoklad a chápeme tyto vlnky jako „atomy“, jako hmotnou diskontinuitu. Tam, kde se „kříží“ dva vrcholy (důly) vln, vzniká vrchol (důl) dvojnásobné výšky. Substance se „zahušuje“ v hmotu. Tyto primární atomy nejsou však atomy naší mikrofyziky a chemie – tedy ani atomy, ani jejich složky. Protony, neutrony, positrony či elektrony právě svou vzájemnou rozdílností dokazují složitost. Jsou jistě složeny z jiných „atomů“, snad z našich primárních atomů (snad ani z nich ještě ne). Těmto našim atomům, které jsou všechny zcela stejné jen s rozdílem znaménka v každém okamžiku, říkejme proto-atomy, či primatomy. Co je takový jeden primatom? V podstatě je stejné substance jako ona kontinuita, z níž vznikl. Má však rozkmit, a tímto rozkmitem se ohrazuje oproti ostatním primatomům, které kmitají proti němu. Tyto primatomy se navzájem ohrazují, vymezují, diferencují a „isolují“.

Již zde však vzniká podivný úkaz a my se zde musíme pozdržet. Táž jednotná kontinuita běže na sebe dvojí tvář: Totalita onoho vlnění vykazuje jistotu, řekněme, interferenční mozaiku; jest to ono lokalizování a rozmístění jednotlivých vrcholů a důlů (jakož i neutrálních pásem) v celém objemovém komplexu interference. Tuto mozaiku budeme dále dle okolností opisovat též pojmy řád, societa, asociace, forma (ač i jednotlivé atomy mají „formu“). Kromě této totální mozaiky jsou tu pak jednotlivé atomy – „individua“, která mají určité „vlastnosti“ – kromě vlnové kmitající formy hlavně jistý dynamismus plynoucí z tohoto kmitání. Dle okolností říká se obecně tomuto dynamismu hmoty či energie.

Tak se nám do naší substanciální kontinuitní jednoty vloudil fenomenologický dualismus dynamismu a formy (hmoty a „idey“ či „ducha“; tato idea-

duch, ale i hmota, není však metafyzická, nýbrž transcendentní!). Jinak možno říci dualismus částí a celku – atomů a asociace. Jsou to estetické jevy.

Uvažujme, co by se stalo, kdybychom, až na jedinou, tyto vlnky („atomy“) utlumily. Asi by tento atom přestal být jedinou určitou vlnou kmitající na tomtéž místě a šířila by se do nekonečna – až už ve vlnách (v substanci, anebo „přímochaře“ ve všech směrech (nekonečnou prázdnotou). Pevně definovaná, konkrétní forma by se proměnila v „amorfní“, „nehmotné“ kontinuitní nekonečno. Hmota by se odhmotnila. Tento primatom má tedy v sobě tendenci po svobodě. Jeho „hmotnost“ a forma je podmíněna právě jen přítomností druhých atomů okolí a totality. Každý tento jednotlivý primatom je tak o sobě „z vnitřku“ dynamická indeterminace. On je determinován vnějškem, okolím, totalitou. Je v něm impuls pohybu, tendence šířit se a růst svobodně do všech stran do nekonečna.

Za určitých okolností, když se totiž postaráme o volný otvor mezi okolními atomy, či když takový otvor komplikacemi sám vznikne, v důsledku oné dynamiky se náš atom sám sebou spontánně pohybuje oním směrem sníženého odporu (korpuskulární forma fotonů). Tento spontánní pohyb je však podivná směs spontaneity (atomu) a determinace směru i vzdálenosti (totalitou). To můžeme přibližně vyjádřit větou: „Hmota“ je spontánní vlastností atomu (t.j. substance!), jeho „forma“ je vlastností totality (totální mozaiky).

V našem vesmíru primatomů není nikoho, kdo by některé atomy utlumoval, a tak druhým dával spád a určoval jejich směr. Zde mozaika totality i dynamismus jednotlivých složek jsou tak vyváženy, že tvoří určitou jednotnou a stálou strukturu – nehybný vesmír.

Vytáhněme nyní z naší amoeby třetí panožku a sice dřívě, nežli se primární interference rozšířila po jejím těle, a nechme toto rameno na libovolném místě vnikat do našeho vznikajícího vesmíru interference. Nastane interference druhého řádu: vzájemné tříštění nehmotného kontinuitního příboje a polohmotného vesmíru primatomů.

Popisovat takovou sekundární interferenci se ovšem nepokusíme. Jakýsi přirozený hmotný modul můžeme pozorovat na horských jezerech, kde

mezi kopci přichází vítr do jezerní kotliny roztržštěně s více stran a o různé síle. Tu spatříme, kterak hladina na některých místech je silně rozbouřená, jinde vlnky jen laškují a zase jinde objevíme místa skoro klidná, jen chvillemi podivně blyškající. Ovšem – každé přirovnání kulhá! Můžeme se však domnívat, že onen nehybný totální interferenční komplex byl tímto novým impulsem jaksi roztržštěn v spoustu menších a drobných lokálních mozaik – mohli bychom říci monad – či mozaik „atomárních“, t.j. „individuálních“. Přesto ale tyto monady nejsou pevně vyhraněné „idey“ trvajíc samy o sobě, neboť kdybychom utlumili kteroukoli z nich, asi by se ihned změnilly všechny ostatní a tedy i totální obraz. Vznik sekundárních mozaik či lokálních monad není však jediná změna která nastane. I „atomy“ budou novým impulsem, dalším tříštěním a křížením změněny. Vzniknou nové vlnky a jejich rozkmit bude buď součtem či rozdílem původních dle toho, zda se protíná vrch na vrch, či na důl vln. A protože se tu setkává trojí vlnění, vzniknou nám nestejnorodé částice. Na základě této dynamické různosti vzniká v nich spád – pohyb ve směru nejmenšího odporu. Vznikají fyzikální vlastnosti a „chemická“ aktivita. Silnější částice se přelévají přes slabší ve svém sousedství (tedy je nepřitahují!) – t.j. slučují se. Ač tu nejde o naše atomy, můžeme mluvit o chemické valenci, pamatujeme však stále, že tato valence nespočívá v atomu, on není determinantem mocnosti, má pouze dynamismus a mocnost jeho určuje převážně okolí – totalita.

Jest možno, že nyní již nadále nepotřebujeme dalších impulsů z panožek naší amoeby. Bylo by nám ostatně obtížno nový impuls podníti, neboť amoeba má nyní „fyzikální vlastnosti“ a kladla by nám odpor. Zde odtud rozvíjí se tento interferenční fenomenologický prostor samoregulací a samohybností. Je to sám sebe tvořící celek.

(...)

Poznámky:

¹ Redakce kvůli úspoře místa vypouští všechna i na konci infinitivních tvarů sloves.

Univerzita Karlova v Praze
Knihovna filozofie FF

„(...) and I am sorry to say that in many parts your memorandum [Musik im Rundfunk] is definitely below the standards of intellectual cleanliness, discipline and responsibility which have to be requested from any one active in academic work.“

Paul Lazarsfeld Theodoru Wiesengrund-Adornovi, září 1938

Vzhledem k nedávnému vydání překladu *Estetické teorie* Theodora W. Adorna se Nomáda rozhodla, namísto prostřednictvím recenze – v této věci odkazuje k RESPEKTU č. 40/1998 –, usnadnit svým čtenářům porozumění nikoli obtížností, nýbrž nevyhnutelností obtížností textu, jenž usiluje o to, temnotou a záhadností svého předmětu „interpretovat, nikoli nahrazovat jasností smyslu“ (srov. *Estetická teorie*, s. 43), překladem padesátého aforismu Adornovy velké etiky (*Theodor W. Adorno: Minima Moralia. Reflexionen aus dem beschädigten Leben. Frankfurt am Main, Suhrkamp Verlag 1951 an. [Bibliothek Suhrkamp 236], s. 99-101*).

Mezery

THEODOR W. ADORNO

Výzva, že by měl člověk usilovat o intelektuální poctivost, pochází mnohdy ze sabotáže myšlení. Jejím smyslem je přimět spisovatele k tomu, aby explicitně udal všechny kroky, které ho vedly k jeho výpovědi, a umožnil tak každému čtenáři, aby celý proces provedl v duchu po něm, a pokud možno – v akademickém provozu – duplikoval. Nepracuje pouze s liberální fikcí libovolné, všeobecné komunikovatelnosti každé myšlenky, a zabráňuje takovému jejímu výrazu, který by byl přiměřený věci – nýbrž je falešná rovněž jako princip výkladu vůbec. Neboť hodnota určité myšlenky se měří její vzdáleností od kontinuity známého. Objektivně jí ubývá se zmenšováním této vzdálenosti; čím více se myšlenka přibližuje pře-

dem daným standardům, tím více mizí její anti-
thetická síla – a pouze v ní, ve zjevném vztahu ke
svému protikladu, nikoliv v izolovaném bytí myš-
lenky, je založen její nárok. Texty, které se ú-
zkostlivě snaží vykreslit každý krok, propadají ne-
vyhnutelně banalitě a nudě, jež se nevztahuje
pouze na napětí při četbě, nýbrž na jejich vlastní
substanci. Všechny spisy Simmelovy, kupříkladu,
trpí neslučitelností jejich nevšedních předmětů
s nesnesitelně lucidním způsobem jejich pojedná-
ní. Ukazují nevšední jako pravý komplement oné
průměrnosti, již Simmel neprávem považoval za
tajemství Goethovo. Navíc je však požadavek in-
telektuální poctivosti sám nepoctivý. Pokud by-
chom onen problematický pokyn, že výklad má
zobrazit myšlenkový proces, projednou přiznali
jí samé, pak by byl tento proces právě tak málo
procesem diskursivního postupu od stupně ke
stupni, jako se naopak poznávajícímu sotva jeho
nápadu snáší z nebe. Poznáváme spíše v pletivu
předsudků, názorů, inervací, sebekorektur, anti-
cipací apřehánění, krátce ve spletné, podložené,
avšak nikdy na všech místech transparentní zku-
šenosti. O ní podává karteziánské pravidlo: ob-
racet se pouze k tomu, „co by se objevilo tak jas-
ně a zřetelně mému duchu, abych neměl žádnou
možnost pochybovat o tom“, se vším pořádním

a rozčleňováním toho, nač se vztahuje, stejně fa-
lešný pojem jako jemu protikladná a ve svém ni-
tru s ním hluboce spřízněná nauka o zření *eidos*.
Zatímco tato popírá logické právo, jež se přese
všechno uplatňuje v každé myšlence, chápe je kar-
teziánská regulace v jeho bezprostřednosti, ve vzta-
hu ke každému jednotlivému intelektuálnímu
aktu, a nikoli jako zprostředkované proudem ce-
lého života vědomí poznávajícího. V tom však
zároveň spočívá přiznání té nejhlubší nedostateč-
nosti. Neboť pokud poctivé myšlenky nevyhnu-
telně vedou k pouhému opakování, ať již toho,
co nalézáme, či kategoriálních forem, zůstává
myšlenka, která kvůli vztahu ke svému předmětu
rezignuje na úplnou průhlednost své logické ge-
neze, stále něco dlužna. Porušuje slib, jenž je spo-
lukladen s formou soudu samou. Tato nedosta-
tečnost se podobá nedostatečnosti linie života,

kteřá vůči svým premisám uplývá jako pokrouce-
ná, odchylující se a zklamávající, a přece jediné
v tomto uplývání, stále menší, než by měla být, je
s to hájit za daných podmínek existence existenci
nereglementovanou. Kdo by zemřel ve stáří a při
vědomí jakoby vinou nezatřeseného zradu, byl by
vskrytu vzorným hochem, jenž s neviditelným ran-
cem na zádech absolvuje všechna stadia bez me-
zer. Avšak každé myšlence, jež není jalová, zů-
stává jako cejch vepsána nemožnost její plné
legitimace, stejně jako ve snu víme o tom, že exist-
tují hodiny matematiky, které jsme promeškali
kvůli jednomu blaženému ránu v posteli, a které
nelze dohonit. Myšlenka čeká na to, že jednoho
dne ji probudí vzpomínka na promeškané,
a promění ji v nauku.

(Připravil a přeložil km)

Na návštěvu k prof. Karlu Kosíkovi

IVAN LANDA

Vešel jsem nedověřenými dveřmi
domu v štukovaném plášti s čle-
nitou čepicí mansard. Po prošla-
paných schodech jsem sešel až ke
dveřím, před nimiž vedle rohože
leží pár bačkor. Za dveřmi kdosi
cvičí na housle, po parketu klou-
žou kroky a zakopává hůl. Dveře
se tiše otvírají a já s rozvázanými
tkaničkami vcházím dovnitř.
Vprostřed pokoje stojí starožit-
ný stolek, kolem něhož jsou ro-
zestavěna křesla pro hosty. Z oken pokoje je
výhled na svah Petřína a na vzpřímenou roz-
hlednu. Naproti mě usedá Karel Kosík.

Povídáme si nejprve o polemice, jež probíha-
la na stránkách Literárních novin koncem pa-
desátých let, a která se týkala vztahu ideologie
a vědy. Diskuse, do níž se zapojil i Karel Ko-
sík, byla vyprovokována jeho tvrzením, že kon-

čí éra ideologie a začíná doba
„kritického myšlení“ (vědecké te-
orie). V padesátých letech spolu
s odmítnutím dogmatismu mar-
xistické filosofie minulých let se
tímto také začali křísit „polomrt-
ví psi“ jakými byli Hegel, nebo
Gramsci. S tím souviselo i vyro-
vňávání se s fenomenologií (pře-
devším s filosofií M. Heidegge-
ra), sociologií vědění či teorií tříd
a elit, psychoanalýzou, surrealis-

mem, kybernetikou a teorií systémů. Česká
marxistická filosofie se těmito impulsy snažila
obohatit a rozvinout samotného Marxe. S od-
stupem více než třiceti let však Kosík podotý-
ká, že se marxistická filosofie od Marxa umrtí
fakticky nerozvíjela, a že bude nutné podnik-
nout radikální návrat zpět k Marxovi. Aby to
však nebyl jen historický návrat k „mrtvému

psu“, bude nutné jej provést skrze přítomnost, čili analýzou skutečnosti, „konkrétní totality“, v jejich četných podobách.

V souvislosti s dnes hodně diskutovanými zločiny komunismu (viz. *Černá kniha komunismu*) se lze ptát, zda je návrat k Marxovi ještě vůbec možný, zda není zpochybněním „marxistické praxe“ (coby praxe zločinecké), zpochybněna i „teorie“. Karel Kosík je, v intencích svého požadavku navrátit se k Marxovi, přesvědčen, že je nutné kriticky promyslet tuto „praxi“, která měla svá specifika (jiná ve střední Evropě, jiná v Latinské Americe, jiná zas v Asii). Pokusy o uskutečnění „totálního rozvinutí všech lidských smyslů“ nebo „zrušení odcizení člověka“ je nutné zasadit do kontextu celého dvacátého století, které je jednou velkou vleklou krizí o několika dějstvích, a která v současné době vstupuje do své další fáze. *Černá kniha komunismu* se dá vlastně číst jako dokument pokračující krize (vedoucí týmu autorů „*Černé knihy*“ S. Courtoise býval maoistou, K. Bartošek stalinistou, Werth trockistou). Stejně jako byl Sovětský svaz a komunismus „barven na růžovo“ je dnes „barven na černo“.

Na čem momentálně Karel Kosík pracuje? Rád by navázal na svou knihu *Dialektika konkrétního* prací, týkající se problému techniky. Jeho úvahy se točí kolem prostých otázek *Kdo je člověk?* a *Co je svět?*. Samotný problém techniky je třeba podle Karla Kosíka rozvinout o otázku po funkci techniky ve světě a zároveň o otázku po její podstatě. V podstatě techniky se odráží chybný vztah člověka ke světu, což se projevuje ve faktické nadvládě techniky nad člověkem, v redukci člověka na součást manipulujícího systému. Zrušení této nadvlády není možné dosáti likvidací techniky, nýbrž pouze změnou vztahu člověka ke světu. Změna vzta-

hu může proměnit i manipulující funkci techniky, která může člověku pomoci přebývat na světě poeticky.

Když jsem po hodině strávené na návštěvě u Karla Kosíka opět vplul do liduprázdné „Nerudovky“, napadlo mě, jak by se asi dalo v několika větách odpovědět na otázku *Kdo je Karel Kosík?* Pro většinu lidí je zřejmě především autorem *Dialektiky konkrétního*, která stála na prahu údobí, které vrcholí rokem 68, pro některé je jedním z klíčových marxistických filosofů 20. století, „filosofem praxe“, pro jiné je zas kuriozní postavou Vaculíkova *Českého snáře*. Kdo je Karel Kosík? Zdá se mi, že je především tím, kdo bez ustání klade znepokojivé otázky, kdo rozbíjí „běžné představy“ a „fixované objekty“ a ukazuje, že „nejsou tím, čím se jeví a za co je nekritické vědomí vydává, a odhaluje v nich skryté jádro“. Bude jistě zajímavé sledovat, mezíkem jaké doby se stane nová kniha Karla Kosíka.

KNIŽNÍ BIBLIOGRAFIE:

- *Česká radikální demokracie. Příspěvek k dějinám názorových sporů v české společnosti 19.st.*, SNPL 1958
- *Dialektika konkrétního. Studie o problematice člověka a světa.*, ČSAV 1963, 1965, 1966, Mexico 1967, Rio de Janeiro 1969, Tokio 1969, Lubljana 1967, Milano 1965, Barcelona 1970, Paříž 1970, 1988, Frankfurt a. M. 1973, 1976, Dortrecht 1976, Lisabon 1977
- *La nostra crisi attuale*, Řím 1969, Barcelona 1971
- *Moral und Gesellschaft*, Frankfurt a. M. 1967, 1970
- *Dialektika krize*, Beograd, Mladost 1983
- *The Crisis of modernity*, Lauham, Rowman and Littlefield 1995
- *Jinoch a smrt*, Hynek 1995
- *Století Markéty Samsové*, Český Spisovatel 1993, 1995
- *Předpotopní úvahy*, Torst 1997

Autor je studentem 3. ročníku filosofie a sociologie

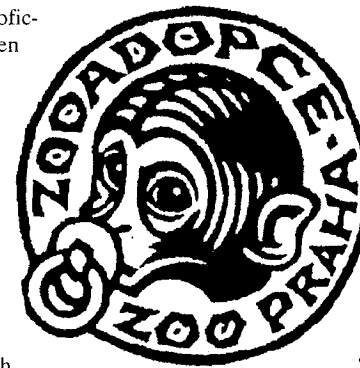
„Nazdávam sa, že sme s Félixom Guattarim ostali marxistami, možno dvoma odlišnými spôsobmi, ale obaja. Neveríme totiž v politickú filozofiu, ktorá by sa nesústreďovala na analýzu kapitalizmu a jeho vývinov. U Marxa ma najviac zaujíma analýza kapitalizmu ako imanentného systému, ktorý neustále posúva svoje vlastné hranice a ktorý ich vždy znovu nachádza na vyššej úrovni, pretože hranica, to je sám kapitál.“

Deleuze: *Kontrolovania a stávanie*, s. 189

Ze života zvířat

ONDŘEJ ŠVEC

Jak jste si už jistě všimli, filosofický kuloár byl nedávno vyzdoben nejedním diplomem stvrzujícím adopci Lelkouna sovňho pro seminář Melancholie a mnohost světů Karla Theina. Při návštěvě zoologické zahrady nepočteným sborem studentů projevil adoptovaný Lelkoun svou radost lakonickým způsobem: proměnil se v kus uschlý, ztrouchnivělý větve a ukryl se tak před zraky svých melancholických rodičů. Ostatním ži-

vočíchům, kteří se díky své filosofické nátuře také dostali na listinu adoptovatelných druhů, se bohužel nedostalo tak výrazné podpory a na žádného z nich nebyla vybrána suma potřebná pro adopci. Mrzí nás to snad nejvíce v případě Hyeny čabrakové, která na počátku r. 1999 přivedla na svět čiperná mláďata: pokud by totiž naše katedra bývala adoptovala hyenu ještě před začátkem tohoto roku, zřejmě by se automaticky bývala stala adoptivním pra-rodiceš oněch novorozeňat.

„Potud je marxismus aktivní eschatologií, na níž se stejnou měrou podílejí předpovídání a vůle a která sleduje vynikající budoucí dobro, jež zavazuje a stojí plně ve znamení naděje. Nemůžeme se vyhnout tomu, abychom nesrovnali tuto vlivnou koncepci závazku vůči budoucnosti, jež převažuje všechno, co se jinak ve veřejné sféře a na čistě sekulárním předpokladu uchází o naši přízeň, se zcela neeschatologickou naukou o povinnostech, o níž se nám zdá, že vyplývá z nouze okamžiku, v níž se nachází svět.“

Hans Jonas: *Princip Odpovědnosti*, s. 213

„Krátke řečeno, marxismu je, pokud jde o původ, dědicem baconovské revoluce a pokud jde o vlastní pojetí, jejím oprávněným dovršitelem, lepším než byl kapitalismus. Je třeba přezkoumat, zda může být také jejím lepším pánem. Naše předběžná odpověď zní, že jím může být jen když změní svou roli nositele spásy na roli toho, kdo odvrátí zkázu, tedy tím, že se zřekne toho, co mu vdechlo život, utopie. To by byl zcela jiný, až na vnější organizační princip téměř k nepoznání změněný »marxismus« .“

Hans Jonas: *Princip Odpovědnosti*, s. 214

A opět jsme hráli kopanou...

LUDVÍK REGNER

Stává se pomalu tradicí naší katedry, že se studenti a profesori nesetkávají jen na akademické půdě, ale dvakrát do roka si obují sportovní boty, rozdělí dresy a vyběhnou na zelený trávník, aby změřili síly v činnosti ne ryze intelektuální. Při pravidelných podzimních a jarních fotbalových utkáních totiž nerozhodují pouze kombinační schopnosti, umění rychle se zorientovat a reagovat správným směrem, ale také fyzická kondice a tělesná obratnost. A protože uprostřed jara, plného rozbuječných životních sil, nechyběla na obou stranách chuť poměřit si své síly, nestálo nic v cestě tomu, aby se oba týmy mohly ve čtvrtek 13. května sejít ke čtvrtému vzájemnému utkání.

Hráči vyběhli na trávník pod Bílou Horou a na obloze se začaly stahovat mraky. Bitva vypukla s dopadem první kapky na fotbalové hřiště a během několika minut se profesorský sbor dostal do vedení brankou Tomáše Pivody. Když se během krátké chvíle tento útočník opět uvolnil, bravurně obehral studentskou obranu a vsílil druhou branku, zdálo se, že jemný déšť a mračna, jež dosavadní běh utkání doprovázely, mohou pro studentské mužstvo předznamenávat nejen nadcházející zkouškové období, ale také výsledek utkání.

Avšak již po několika dalších minutách déšť ustupoval a obloha se vyjasnila. Ještě v první polovině se totiž studentům podařilo zásluhou Honzy Kalouse a Filipa Štyse vyrovnat a před koncem poločasu se studenti dokonce díky brance Lukáše Křečka ujali vedení 3 : 2.

Po přestávce studenti změnili taktiku a efektivně si rozdělili pevné pozice na hrací ploše. Zdá se, že to byl moment, jenž spolu s výtečným úto-

kem a solidní obranou rozhodl o průběhu a výsledku celého zápasu. Během druhé poloviny se totiž studentům podařilo dvakrát, zásluhou Lukáše Křečka a Honzy Kalouse, rozvlnit soupeřovu síť, zatímco za profesorské mužstvo skóroval pouze jedinou Tomáš Pivoda. Po druhé polovině se tak zdálo, že zápas skončí vítězstvím studentů 5 : 3.

Snad proto, že filosofové nemohou být se svou prací nikdy hotoví, nebo pod dojmem právě probíhajícího Mistrovství světa v ledním hokeji v Norsku, se obě mužstva rozhodla, že nebudou hrát na dva poločasy, ale na tři třetiny. Po krátké pauze tak došlo opět k výměně stran a hráči zaujali své pozice na hřišti. Přes neutu- chající vůli obou týmů vstřelit soupeři ještě alespoň jednu branku se na obou stranách začala projevo- vat únava a během celé třetiny padla pouze jediná branka. Studentům se podařilo zásluhou Honzy Kalouse zvýšit náskok na 6 : 3.

V poslední čtvrtině zápasu se na výsledku už nic podstatného nezměnilo. Michal Kovář opustil branku studentů (nahradil jej Filip Štys) a přesunul se do útoku, kde soupeři vymetl šibenici a zvýšil na 7 : 3. Poté družstvo profesorů zvýšilo tlak a podařilo se mu dezorientovat studentskou obranu do té míry, že během několika minut svůj tlak zužitkovali a zásluhou Cyrila Řhyla upravili na konečných 7 : 4 pro studenty.

Po vyčerpávajícím souboji se hráči odebrali do nedaleké restaurace, kde oslavili vzájemné měření sil douškem osvěžujícího moku zlatisté barvy. I přes únavu, jež všechny účastníky utkání postupně přemáhala, však bylo možno cítit odhodlání, s nímž se těší na podzimní zápas a kde si obě mužstva opět změří své síly.

Několik dojmů z Havlovy návštěvy FFUK

PETR URBAN

V úterý 11.5. proběhlo v aule naší fakulty setkání s Václavem Havlem. Místo původně avizované přednášky o Washingtonském summitu NATO se obsahem této akce stala – na Havlovo přání – diskuse na volné téma. Otázky se samozřejmě točily kolem bombardování, Miloševiče, kosovských uprchlíků, chybějící rezoluce OSN, Havlovy dramatické tvorby... To samo se mi ale nezdá zas až tak podstatné. Co bylo pro mne mnohem zajímavější, byl celkový dojem, který na mne toto setkání udělalo. Právě k němu bych se chtěl nyní v několika řádcích vrátit.

Často mám pocit (a jsem si jist, že nejsem sám), jako by politická sféra – sféra zásadních politických rozhodnutí a významných událostí, názorů a střetů předních politických osobností – byla něčím, co leží kdesi daleko, kam můj zrak nedohlédne, kdesi „na- hoře“ v do sebe uzavřené nepřehledné oblasti, odkud tu a tam propadne nějaká informace prostřednictvím médií „dolů“. Jednotliví politikové se tu objevují jako jakési výslednice množství podivných výroků a krátkých televizních šotů, jako v jistém smyslu odlidštěné loutky hrající předem dané role, zákonitě vyplývající z jejich pozice v pravolevé struk- tuře scény politického divadla.

Havlova návštěva byla v příkrém kontrastu vůči tomuto pocitu. Jeho odpovědi, které pronášel mírně hovorovou, ničím nesešněrovanou češtinou, byly

přirozené a plně srozumitelné v kontextu konkrétní osoby člověka Václava Havla, jehož mínění a pochybnosti se formují a proměňují uprostřed událostí, kterých se shodou okolností (díky své funkci) aktivně účastní a za které nese osobní odpovědnost. Tato jakási očividná lidská situovanost a bezprostřednost jeho řeči a uvažování ve mně navozovala dojem blízkosti. Politik Havel = člověk, který stojí zde, na dosah jako kdokoli jiný, dává všanc své postoje a myšlenky, ukazuje jejich problematičnost a vyzývá k osobnímu souhlasu či polemice. Zdá se mi, že tímto svým působením bezesporu dostal tomu, co sám na tomto setkání vyslovil jako svou představu jediného způsobu smysluplné existence politika. – Politická sféra skutečně žije jediné tehdy, jsou-li politici lidmi, kteří prostřednictvím osobních vnitřních přesvědčení artikulují identické či sympatizující postoje určité skupiny spoluobčanů. Protikladem k takovému stavu je podle Havla situace, kdy se politické uzavřou do virtuálních mediálních bojišť, či kdy se izolují ve svých byrokraticky vystavěných „zámcích“. (Jak přiléhavé téma pro zaměření tohoto čísla!!)

To, že jsou to média, kdo je do značné míry vinen za to, že se z politiky nezdívka (alespoň pro mne) stává cosi jako „onen svět“, jsem si potvrdil hned další den. V Lidových novinách vyšel ve středu 12. 5. článek, který měl být reportáží o Havlově diskusi se studenty FF UK. Ani jedna z uvedených citací Havlových slov, které autor vložil do uvozovek, neso- uhlasila s tím, co skutečně Václav Havel řekl! Se skutečným průběhem akce nekorespondoval ani cel- kový popis a vyznění článku! Původní koherentnost a situační srozumitelnost názorů Václava Havla, byla roztrhána, a namísto ní vznikly krátké výroky vyrva- né z kontextu a zcela přeformulované podle bůhví- jakého kritéria. Vůbec bych se přitom neostýchal brát tento případ jako reprezentativní ukázkou pub- licistické práce a chtěl bych k této okolnosti na zá- kladě zmíněné zkušenosti obrátit vaši pozornost.

Práce studentů ÚFaR

PŘIPRAVUJE LENKA SÝKOROVÁ

V tomto oddílu podáváme základní informace o postupových, bakalářských nebo diplomových pracech studentů našeho ústavu za poslední období.

Kromě jména autora, názvu práce, přibližného údaje o vzniku (předložení) práce a počtu stran zde hodláme stručně nastínit obsah díla a to buď použitím názvů kapitol, výňatků obsahových analýz textu z posudku vedoucího práce (VP) nebo oponenta (OP) anebo pomocí obojího.

Všechny „inzerované“ práce spolu s plným zněním posudků jsou dostupné v knihovně k presenčnímu studiu (kopírovat lze jen se souhlasem autora).

POSTUPOVÉ PRÁCE DO PROSINCE 1998:

Čížek, Tomáš: Pluralita a totalita ve filosofickém a politickém rozhovoru. Září 1998, 28 s. VP – dr. M. Petříček, OP – doc. Z. Kratochvíl

„Předložená práce sleduje genezi rozdílu v původní jednotě: politika (pomíjivé) – filosofie (věčné). Postupuje zprvu historicky: vznik řecké polis, formování veřejného prostoru (úlohu si neusnadňuje, lze říci, že nepřímo srovnává např. Vernanta s Arendtovou a oběma přístupným se snaží být práv, ač každý vychází z jiné perspektivy). Odtud nový vztah ke kosmickému řádu: filosofie, což znamená: jiné požadavky kladené na řeč.“ (dr. M. Petříček)

Dražilová, Dita: Platónovo pojetí barvy v dialozích Menón, Theaitétos a Timaios. Září 1998, 38 s. VP – dr. J. Hill, OP – dr. K. Thein

Hoffmann, Martin: Zkušenost a text. Září 1998, 29 s. VP – dr. M. Petříček, OP – doc. Z. Kratochvíl

- Filosofický dialog
- Eristická intence tázání
- Sókratés jako text
- Dialog a text ve Faidru
- Metodická redukce
- Zkušenost textu

„Cestou konfrontace Mittelstrassova pojetí filosofického dialogu s Bodenheimerovou tezí o »obscenitě tázání« se autor dostává k povaze textu a interpretace jako jednotícího principu textů. Interpretace, alespoň pokud se daří, umožňuje jednotu světa, do níž mohou být zahrnuty i jinak zdánlivě neaktuální staré texty, např. filosofické. Téma práce považuji za mimořádně podstatné, avšak i obtížné. V mých očích je to pokus o záchranu významu filosofické textové tradice v situaci, kdy od žádného z těchto textů nečekáme řešení, odpověď na naše otázky...“ (doc. Z. Kratochvíl)

Kánoc, Robert: „Pospolitost“ a člověk v „Hyperionové světě“: k některým aspektům tématu Hölderlinova románu Hyperion. Září 1998, 36 s. VP – dr. M. Petříček, OP – dr. L. Benyovszky

„Tématem předložené práce, která je však velmi komplexní a analyticky detailní, je v zásadě vztah pojmů »pospolitost« a »civilizace« u Hölderlina (román Hyperion), s čímž pak souvisí interpretace pojmů »celistvistost«, »jednota«, »uzavřenost« vers. »otevřenost« atd. Autor postupuje obdivuhodně jemným analytickým rastrem, takže si vytváří velice zajímavou základnu pro své výklady, zvl. pro výklad »fundamentálního dilematu« pravé a nepravé celistvistosti (první ve vztahu k Jednomu, druhá mimo tento vztah)...“ (dr. M. Petříček)

Minařík, Karel: Wechselwirkung: O rozdílu pohlaví a jeho vlivu na Humboldtovu filosofii řeči, se zvláštním zřetelem k vymezení bytnosti řeči jako artikulace. Září 1998, 31 s. VP – dr. M. Petříček, OP – doc. P. Kouba

„Autor [...] staví svou práci na netradiční, ale velmi plodné myšlence nalézt k těžko uchopitelnému korpusu Humboldtových prací o řeči přístup pomocí myšlenkové struktury »vzájemného působení«, která je explicitně rozvinuta právě ve spisu O rozdílu pohlaví. Tento klíč se osvědčuje jak pro přesnější vymezení vztahu mezi kategoriemi εὑρεσις a ἐργον, v němž bývá εὑρεσις setrvačně vyzdvihována bez ohledu na celek vztahu, tak pro jasnější formulaci »tajemství řeči« v Humboldtově pojetí, tzn. schopnosti »učinit konečné prostředky nekonečně využitelnými« ...“ (doc. P. Kouba)

Pokrupa, Vlastimil: Vztah člověka k Bohu a problém svobody u S. Kierkegaarda. Září 1998, 35 s. VP – doc. P. Kouba, OP – mgr. M. Petříček

- Pojem svobody u Schellinga a svoboda Boha
- Svoboda jako vnitřní princip existence
- Svoboda ke konečnu

- Přechod ke třetímu stadiu
- Zoufalství jako nemoc k smrti
- Přímý a nepřímý vztah k Bohu
- Vztah k Bohu jako skok víry

„[Autor charakterizuje...] svobodu jako vnitřní princip existence, svobodu ducha, který je poměrem má k tomuto poměru poměr. Ukazuje se tu ne-dialektická (v hegelovském smyslu) povaha tohoto poměru k poměru, který může být buď antitetickým poměrem k syntéze, nebo syntetickým poměrem k antitezi; Kierkegaard přirovnává někdy tento dynamický vztah k respiraci...“ (doc. P. Kouba)

Regner, Ludvík: Kant a Lévinas – dva filosofové morálky. Září 1998, 25 s. VP – doc. M. Znoj, OP – doc. Z. Pinc

„Úž citát od C. Chalierové, který si Ludvík Regner vybral za motto své práce, napovídá, že může existovat jistá příbuznost myslitelského úsilí mezi Kantem a Lévinasem, ač podle všeho jsou to koncepce nejen rozdílné, ale i sobě protivné. Chalierová, když hovoří o tom, že etika se »nezakládá na přirozenosti«, ale na »přikázáních dobra«, má na mysli Lévinase. Pozoruhodné je, že totéž se dá říci o Kantovi. Habermas např. mluví o »kontrafaktickém předpokladu« morálky u Kanta. Morálka se u něj vskutku nezakládá na přirozenosti ve smyslu faktické nutnosti přírodního dění, ale na normativním požadavku morální povinnosti, který přírodu překračuje...“ (doc. M. Znoj)

Rettová, Alena: Eidetická intuice jako nástroj filosofie. Září 1998, 55 s. VP – prof. E. Kohák, OP – dr. M. Petříček

- Filosofové: Husserl a Kant aneb zkušenost a a priori
- Intermezzo I: Eidetický názor a teze generativní eidetiky
- Filosof: A. Schopenhauer aneb kdějinám eidetického názoru
- Intermezzo II: Eidetické poznání a metafyzika
- Diskuze: Eidos a transcendentální subjektivita
- Filosofové podruhé: Kant a Husserl aneb O analytických a syntetických výrovcích

„... Základní tezí kol. Rettové je, že eidetický názor – tedy nazření smyslu, ne jeho ustanovení soudem na základě věcných daností – je nezbytnou součástí všeho poznávání a teprve umožňuje ustanovování pojmů. Husserlův přínos vidí kol. Rettová vtom, že tento postřeh,

přítomný v náznaku u jeho předchůdců, výslovně uznal. Avšak uznáním obecnosti eidetického názoru se Husserlovo rozlišení mezi formální a materiální podstatou stává nadbytečným. V obou případech jde o nazření, ne o ustanovení smyslu soudem – tedy vtom smyslu je každý eidetický názor »formální« ...“ (prof. E. Kohák)

POSTUPOVÉ PRÁCE OD PROSINCE 1998:

Jakubec, Libor: Náhoda v přírodní filosofii mezi Empedoklem a Aristotelem. Prosinec 1998, 28 s. VP – doc. D. Machovec, OP – doc. Z. Kratochvíl

„Autora zaujalo téma, které pro antickou řeckou filosofii, téměř obecně pokládanou za hledání řádu světa, lidí i myšlení, může leckomu připadat jako téma nižšího významu. Autorovi se však podařilo obhájit zvolenou pracovní tematizaci nejen důmyslným propojováním otázek »náhody« a výkladem kategorií paralelních (např. samočinnosti), ale i kategorií protichůdných (či zdánlivě pouze protichůdných). K tomu mu napomohly už určité myšlenky v antice samé, hlavně u Démokrita a Aristotela...“ (doc. D. Machovec)

Jechort, Petr: Hegelův pojem svobody a některé jeho konsekvence. Prosinec 1998, 27 s. VP – prof. M. Sobotka, OP – doc. P. Kouba

„Jechortova práce vykládá Hegelův pojem svobody na jedné straně konfrontací s Kantovým pojetím, na druhé straně pak vzasazení do úvah inspirovaných P. Figalem, Gadamerem, Heideggerem a jinými současnými autory. Tím se autor odpoutává od přílišné popisnosti a detailnosti, přitom však dovede říci o Hegelově pojetí řadu podstatných myšlenek. Základem je odstínění Hegelova pojetí od Kantova formalismu a Kantovy neochoty zasadit vůli a svobodu do institucionálního kontextu. Dalším prvkem je dějinnost Hegelova pojetí, které autor sleduje na rozborech stoicismu a nešťastného vědomí ve Fenomenologii ducha...“ (prof. M. Sobotka)

Kreuter, Jan: Grenze des Absoluten in der Naturphilosophie bei F. W. J. Schelling. Prosinec 1998, 30 s. VP – prof. M. Sobotka, OP – dr. M. Petříček

„Ústředním tématem práce je Schellingovo řešení základního problému »vznikání« konečného z nekonečna, které neruší identitu v absolutnu. Autor se soustředí na

„V utópii Marxových Grundrisse sa komunizmus predstavuje ako »volné spoločenstvo slobodných jednotlivcov« utvorené na technologickej základni, ktorá pre to vytvára podmienky. Je ešte komunizmus mysliteľný? V komunikačnej spoločnosti je to azda menej utópia ako včera? (...) Možno, že reč a komunikácia sú skazené. Úplne sú preniknuté peniazmi: nie náhodou, zákonite. Treba odvieť reč iným smerom. Tvoriť vždy bolo niečo iné ako komunikovať. Aby sme sa vyhlili kontrole, bude možno dôležité vytvoriť vakuoly ne-komunikácie, prerušení.“

Deleuze: Kontrolovanie a stávanie, s. 192 – 193

to řešení, které Schelling formuluje z pozice své filosofie identity, tzn. v rámci absolutní vědy, z jejíž perspektivy platí pouze relativní dualismus ideálního a reálného. Všechny stupně tohoto rozvoje [...] Jan Kreuter vykládá na Schellingově pojetí přírody (a na základě spisu *Ideen zu einer Philosophie der Natur*) [...] akcentuje pojetí činné a dynamické přírody v *Erster Entwurf* [...], velmi vhodně upozorňuje na inspiraci (a to i detailní, totiž pojmovou) *Timaeem*..." (dr. M. Petříček)

Kostomitsopoulos, Denis: A philosophical treatment of schizoid experience. 1998, 31 s. VP – dr. M. Petříček, OP – dr. J. Hill

„Práce je pokusem popsat a z filosofického hlediska uchopit určité zkušenosti schizoidních stavů. Autor se také zamýšlí nad vztahem schizoidních zkušeností k postupu moderní filosofie, hlavně u Descarta a Kanta. [...] Cíl práce je spíše interpretativní než kritický, a usiluje o celkový výklad významu schizofrenie reflexí daných textů. Autor neuvádí argumentace, spíše vytváří souvislosti mezi texty, a uvádí je do nových objasňujících kontextů...“ (dr. J. Hill)

Říha, Cyril: Slovo a obraz. Prosinec 1998, 33 s. VP – dr. K. Thein, OP – dr. M. Petříček

„Předložená práce se zabývá vztahem mezi slovem a obrazem na základě konstatování jejich radikální odlišnosti. Nejde tedy pouze o otázku »jak mluvit (či psát) o obraze«, ale o problematiku myšlení obrazu jako v jistém smyslu konstitutivní meze řeči. Vytyčení pole působnosti, vlastního jednak slovům a jednak obrazům, je proto podmínkou toho, co autor nazývá »základním předpokladem jejich možné spolupráce«. Vzájemné vymezení a upřesnění pojmů »slovo« a »obraz« se tedy nemůže opřít o model ilustrace či naopak popisu, jenž vposledku vždycky vychází z předem dané hierarchie slova a obrazu, ať už je za »obecnější«, případně »určující« člen takové hierarchie pokládáno jedno či druhé...“ (dr. K. Thein)

Výžvalda, Marek: Schopenhauer a problém metafyziky. Prosinec 1998, 31 s. VP – mgr. K. Novotný, OP – doc. P. Kouba

„Problém metafyziky je v Schopenhauerově pojetí spjat s otázkou, »co je svět kromě toho, že je představou?« nebo jinak »čeho je svět jakožto představa jevem?«. V pozadí takto formulovaného problému metafyziky je Kantovo rozlišení věci o sobě a jevu. Hledání toho, co je »svět mimo představu«, je tedy určeno tím, co by měla být »věc o sobě«. Zatímco jevy jsou podmiňované, neboť jsou co do esence i co do existence závislé na představo-

vání, věc o sobě je nepodmiňovaná, absolutní, neboť je skrze sebe sama. Metafyzika je tedy otázkou po věci o sobě, která ex definitione není a nemůže být objektem představy...“ (mgr. K. Novotný)

DIPLOMOVÉ PRÁCE:

Císař, Karel: Epikurejská epistemologie v Lucretiově *De rerum natura* IV. 1-822. Září 1998, 61 s. VP – dr. K. Thein, OP – dr. M. Mráz

„V posuzované práci předkládá autor podrobný rozbor základních myšlenek Lucretiových názorů o poznání, jak jsou vyloženy ve IV. knize filosofického eposu *De rerum natura*. Autorův rozbor se zaměřuje především na prokázání správnosti názoru, že epos *De rerum natura* má jednotnou koncepci, k níž přivedlo Lucretia jeho úsilí o překonání antického skepticismu. V rámci Lucretiových filosofických koncepcí jsou vykládky o poznání pevně sklobušený s atomistickou fyzikou. Z tohoto hlediska věnuje autor při svém rozboru pozornost především problematice zjevného (přístupného smyslům) a nezjevného (nepřístupného smyslům) v Lucretiově epistemologii a s tím souvisejícím pojmům *simulacrum*, *notities* a *intellectus animi*...“ (dr. M. Mráz)

Glombíček, Petr: Hintikkova alternativní interpretace *Cogito ergo sum*. Září 1998, 66 s. VP – dr. P. Kotátek, OP – dr. K. Thein

„Předkládaná práce obsahuje dvě do pěti kapitol rozdělené části, obě soustředěné k podrobnému pojednání důležitého tématu: v prvním případě (kapitoly I-IV) se jedná o interpretaci Descartova výroku *cogito ergo sum*, přesněji řečeno o napětí mezi »klasickou« inferenční interpretací a »performativní« interpretací Hintikkovou; ve druhém případě (kapitola V) probírá autor možnost vztahovat na Descarta wittgensteinovský argument proti privátnímu jazyku. Obě na první pohled různorodé části práce tvoří celek, neboť právě rozvedení některých momentů Hintikkovy interpretace slouží v poslední kapitole k »obraně Descartově«, kterou je tento myslitel zbavován podezření ze skepticismu, či dokonce solipsismu...“ (dr. K. Thein)

Horký, Josef: Některé aspekty Kierkegaardovy existenciální filosofie. Září 1998, 78 s. VP – doc. L. Major, OP – prof. M. Sobotka

„[...] práce je psána s neobyčejným zaujetím a vnitřním ztotožněním, takže výsledkem je instruktivní výklad východiska Kierkegaardovy filosofie, tj. diagnóza doby, dále jeho pojetí víry Starého zákona a konečně jeho pojetí křesťanství se závěrečnou konfrontací s Hegelem.

[... Ve čtvrté kapitole] se autor zabývá vírou Nového zákona. Podává opět pečlivý a výrazný výklad Kierkegaardova experimentu, v němž se Kierkegaard vymýšlí do Božích polnutek, vyzvedává zejména nedokazatelnost Boží existence, odlišuje božského učitele od Sókrata jako světského mudrce, probírá vědomí hříchu, vztah rozumu k paradoxu víry...“ (prof. M. Sobotka)

Křenková, Karin: Pojetí víry v díle Sorena Kierkegaard. Září 1998, 86 s. VP – doc. L. Major, OP – prof. M. Sobotka

„[autorka ...] nastiňuje pojetí existence v existencialismu a u Kierkegaard, rozebírá autonomní davovosti a individuálně niterného postoje k absolutnu, a poté pokračuje k specialnějším otázkám: ke třem stadiím lidské existence u Kierkegaard, přičemž podrobněji rozebírá etické stadium a Kantovu etiku, k teorii svobodné vůle a úzkosti a posléze k výkladu víry na základě Kierkegaardovy interpretace Abrahámovy příběhu. V dalším textu se autorka zabývá specifitějšími stránkami víry. Pojem nekonečné rezignace vykládá autorka na základě knihy W. Jankeho, poté vysvětluje termín skoku do víry a obsáhleji se zabývá Kierkegaardovou charakteristikou Abraháma jako rytíře víry...“ (prof. M. Sobotka)

Matoušek, Tomáš: Závaznost promluvy pro mluvčího a adresáta komunikace. Září 1998, 83 s. VP – dr. P. Kotátek, OP – doc. J. Peregrin

„Práce se zabývá jazykovou komunikací a problémy souvisejícími s tím, jak se skrze komunikaci konstituuje to, co autor nazývá »sociálními útvary«. Je z velké části vedena jako polemika s názory Bertranda Russella, jehož teorie užívání jazyka se opírá o pojem obeznamenosti. Autor [...] ukazuje, že Russellovo subjektivistické východisko, odsouvající sociální rozměr komunikace do zcela druhotné role (obeznamenost je záležitostí vztahu čistě jednotlivého subjektu k příslušnému objektu), není udržitelné – rozhodně pokud nás zajímají ty typy problémů, kterými se zabývá autor...“ (doc. J. Peregrin)

Palkoska, Jan: Gottfieda Wilhelma Leibnize *Monadologie* §§ 1-8. Září 1998, 89 s. VP – prof. M. Sobotka, OP – dr. K. Thein

„Cílem práce je předložit systematicky orientovaný komentář prvních osmi §§ Leibnizova spisu *Monadologie*. Práce na komentáři přivedla autora rovněž k vytvoření nového prekladu uvedených paragrafů, jenž je v řadě důležitých ohledů přesnější než poslední český překlad Husákův [...]. Podrobný komentář se neomezuje na samotnou *Monadologii*, ale zabývá se též jejím mis-

tem v rámci Leibnizova filosofického systému, přesněji řečeno v rámci úsilí o jeho vytvoření...“ (dr. K. Thein)

Platzová, Magdaléna: Negativita: o mluvení a mlčení. Září 1998, 64 s. VP – dr. M. Petříček, OP – doc. P. Kouba

„Autorka exponuje problém vztahu zkušenosti (zkušenosti mezní, tělesné) a její uchopitelnosti, který je ve zkratce uchopen jako vztah mezi mlčením a mluvením. Průvodci jsou jí jednak Lévinas, jednak Blanchot a Bataille, u nichž je právem identifikováno společné východisko v Heideggerovi. Zatímco Lévinas je ukázán jako myslitel, který protiklad identity a diference chápá jako vyzv a vydanost diferenci a navzdory některým relativizujícím momentům, jako je erotická zkušenost, drží etický rámec celého rozvrhu, Blanchot a Bataille myslí heterogenitu spíše jako živel, jako pohlcující a diskontinuující...“ (doc. P. Kouba)

Valgeirsson, Pétur Gaudi: Metaphors in modernity: an examination of some modern views on metaphors. Září 1998, 70 s. VP – doc. J. Peregrin, OP – dr. J. Hill

„Předmět této diplomové práce – metafora – patří k nejdiskutovanějším oblastem v současné filosofii jazyka. I když Aristoteles uvedl základní definici metafory v jeho *Poetikách*, jsou systematické teorie metafory většinou produkty tohoto století, respektive pováleční analytické filosofie, začínající prací Maxe Blacka. Davidsona, Godmana, Lakoffa a Johnsona – s často výtěžným kritickým komentářem...“ (dr. J. Hill)

Veselá, Milena: Sabbat – posvátný čas Izraele. Září 1998, 136 s. VP – dr. D. Antalk, OP – dr. M. Balaban

„V úvodu si práce jako svůj cíl vytyčuje analyzovat fenomén sabbatu v hebrejské bibli. Jedná se tedy o jasné stanovení problému, jemuž bylo zasvěceno již nemalé množství starozákonních i dejinně náboženských studií – převážně však cizojazyčných. O tom, že se autorka seznámila s řadou z nich (jde hlavně o díla Gnany Robinsona, Samuela Bacchiocchiho a kolektivní sborníky *The Sabbath in Scripture and History* a *The sabbath in Jewish and Christian Traditions*), svědčí bohatý a příkladně zpracovaný poznámkový aparát (přes 200 odkazů). [...] Nejprve se soustřeďuje na obecnou otázku rytimizace posvátného času, při jejíž analýze navazuje na poznatky eizadovské koncepce obohacené o některé podněty z díla Jana Sokola. Poté následuje oddíl, který rekapituluje různé teorie o možnosti historického odvození židovské soboty z »analogických« institucí jiných náboženských kultur starověkého Předního východu...“ (dr. D. Antalk)